

بررسی نیازهای آموزشی والدین کودکان تحت شیمی درمانی در پیشگیری از عوارض آن

پژوهشگران: مینومیترا چهرزاد^{*}، سیده زهرا شفیعی پور^{*}

چکیده

مقدمه: بیماریهای بدخیم، پس از حوادث شایعترین علل مرگ و میر کودکان و نوجوانان را تشکیل می دهند. از جمله بیماریهای بدخیم، سرطان را می توان نام برد. جهت مبارزه با سرطان روش های درمانی متعددی وجود دارد. یکی از متداولترین آنها شیمی درمانی است که با عوارض متعدد جسمانی و روانی همراه است. این عوارض ممکن است بقدری شدید باشد که منجر به عدم ادامه درمان از سوی والدین و کودکانشان گردد. پرستاران نقش مهمی در کاهش عوارض ناخوشایند شیمی درمانی دارند. یکی از این نقش ها، بررسی نیازهای آموزشی والدین این کودکان و برنامه ریزی آموزشی بر اساس نیاز آنها جهت پیشگیری از عوارض می باشد.

هدف: پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی است که با هدف تعیین نیازهای آموزشی والدین کودکان تحت شیمی درمانی در مورد پیشگیری از عوارض جسمانی و روانی آنان در یکی از مراکز آموزشی درمانی شهر رشت در سال ۱۳۷۹ انجام گرفته است.

روش کار: در این پژوهش کلیه والدین کودکان تحت شیمی درمانی مراجعه کننده به تنها بیمارستان کودکان شهر رشت به روش سرشماری انتخاب گردیدند. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه بود.

نتایج: پس از تجزیه و تحلیل داده، نتایج نشان داد، هفتاد و پنج درصد واحدهای مورد پژوهش جهت پیشگیری از عوارض شیمی درمانی به آموزش نیاز داشتند، بطوریکه ۶۷/۵ درصد واحدها در مورد پیشگیری از عوارض جسمانی و ۶۵ درصد آنان در مورد پیشگیری از عوارض روانی شیمی درمانی نیاز آموزشی داشتند.

نتیجه گیری نهایی: با توجه به نیاز اکثریت واحدهای مورد پژوهش به آموزش، باید بر اساس این نیازها، برنامه ریزی نمود و نسبت به ارتقاء آگاهی این والدین جهت پیشگیری از بروز عوارض شیمی درمانی اقدام نمود.

واژه های کلیدی: نیازهای آموزشی، شیمی درمانی، والدین، عوارض

مقدمه:

هر صد هزار کودک زیر ۱۵ سال تخمین زده شده و میزان مرگ و میر ناشی از آن نیز ۱/۴ میزان بروز آنها می باشد (۲). همچنین سالیانه ۸۲۰۰ مورد جدید بیماری شناسایی می شوند که ۱۶۰۰ مورد آنها منجر به مرگ می گردد (۷). شیوع سرطان در کشورهای در حال توسعه بیشتر بوده و بنا به تخمین سازمان بهداشت جهانی، چنانچه سرعت شیوع سرطان به همین نحو ادامه یابد از هر ۵۰۰ کودک، یک نفر حتماً به یکی از اشکال سرطان مبتلا می گردد (۸). در ایران نیز سرطان سومین علت مرگ و میر را تشکیل می دهد. آمار منتشره از سوی معاونت پژوهشی وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی تعداد کودکان مبتلا به بدخیمی مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی در سراسر کشور در سال ۱۳۷۵، ۳۰۴۱۱ نفر ذکر می کند (۵).

بیماریهای بدخیم شامل سیصد بیماری است که ۴۰ تا ۴۵ درصد افراد این بیماری را در طول زندگی خود تجربه می کنند. بیماریهای بدخیم کودکان نیز پس از حوادث به عنوان شایعترین علل مرگ و میر کودکان ۳ تا ۱۵ ساله در کشورهای پیشرفته صنعتی شناخته شده است. در کشور ما نیز با گسترش و ارتقاء کیفیت، خدمات بهداشتی - درمانی، مرگ و میر نوزادان کاهش یافته و بیماریهای عفونی تحت کنترل قرار گرفته اند، ولی بیماریهای بدخیم در کنار بیماریهای ژنتیک تدریجاً در رأس علل مرگ و میر کودکان قرار گرفته اند (۱).

۳ درصد کل سرطانها در کودکی اتفاق می افتد و میزان بروز سالیانه آن در ایالات متحده آمریکا ۱۴ نفر از

^{*} کارشناسان ارشد پرستاری کودکان، عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامایی شهید بهشتی رشت.

درمانی و تسهیل روابط اجتماعی کودک در خانواده، مدرسه و اجتماع می باشد (۱۲). از سوی دیگر آموزش سبب جلب مشارکت والدین و کاهش هزینه های درمانی مضاعف می گردد. در این میان پرستاران نقش مهمی در آموزش و بررسی نیازهای آموزشی بیماران و آماده کردن آنان برای یادگیری بهتر دارند (۱۰).

اصولاً یکی از وظایف عمده و مهم پرستاران در امر مراقبت، طرح برنامه های آموزشی و آموزش بر اساس نیاز بیماران می باشد. بدین ترتیب که پرستاران با کاربرد دانش زیستی - اجتماعی و علوم رفتاری و با هدف پیشگیری از بروز عوارض ناشی از درمان به بررسی سیستماتیک و منظم نیازهای کودک و خانواده، تعیین مشکلات آنان، طرح و اجرای برنامه های آموزشی بر اساس نیازها و نهایتاً ارزشیابی و بازخورد آموزشها پرداخته، می توانند به نتایج مطلوبی دست یابند.

با توجه به مطالب ذکر شده و نیز تجربیات پژوهشگران مبنی بر کمبود و یا حتی فقدان آگاهی والدین در مورد شیمی درمانی و عوارض آن و همچنین شیوه های پیشگیری از بروز آنها و نیز با عنایت به این مطلب که آگاهی والدین نقش بسزائی در کاهش عوارض شیمی درمانی دارد، اقدام به انجام تحقیقی با هدف تعیین نیازهای آموزشی والدین کودکان تحت شیمی درمانی در زمینه پیشگیری از عوارض جسمانی و روانی ناشی از شیمی درمانی نمودیم.

روش کار:

این پژوهش یک مطالعه توصیفی است. جامعه پژوهش شامل کلیه والدین کودکان تحت شیمی درمانی مراجعه کننده به مرکز آموزشی درمانی کودکان ۱۷ شهریور رشت می باشد. نمونه ها نیز شامل کل جامعه پژوهش (۴۰ نفر) بود که با روش سرشماری مورد بررسی قرار گرفتند. محیط پژوهش را بخش خون و آنکولوژی مرکز آموزشی درمانی کودکان ۱۷ شهریور رشت تشکیل می داد.

ابزار گرد آوری داده ها پرسشنامه ای مشتمل بر سه بخش بود. بخش اول شامل مشخصات فردی اجتماعی واحدهای مورد پژوهش و بخش دوم و سوم شامل سؤالاتی

در سال ۱۳۷۷ تعداد کودکان مبتلا به بدخیمی مراجعه کننده به مرکز بهداشتی درمانی کودکان شهر رشت در استان گیلان، ۶۰ نفر بوده است.

با توجه به افزایش روزافزون بیماری و با توجه به اینکه ۵۰ تا ۶۵ درصد از کودکان مبتلا به سرطان می توانند در صورت ارائه مراقبت مناسب از طول عمر طولانی تری برخوردار شوند، بنابراین لزوم پیشگیری و درمان هرچه سریعتر این کودکان احساس می شود. جهت مبارزه با سرطان، درمانهای متعددی وجود دارد که یکی از متداول ترین آنها شیمی درمانی است. علیرغم روند رو به تزاید شیوع سرطان، میزان مرگ و میر ناشی از آن به مدد شیمی درمانی تا حدی کاهش یافته است، بطوریکه با پیشرفت شیمی درمانی، میزان مرگ و میر ناشی از بدخیمی های کودکان تا حدود ۱/۴ میزان بروز آنها می باشد و بیش از ۶۵٪ از کودکان تحت شیمی درمانی، طول عمر بیش از ۵ سال خواهند داشت (۱۱).

متأسفانه با توجه به این مزایا، استفاده از شیمی درمانی با عوارض نامطلوب بسیاری همراه می باشد زیرا داروهای ضدسرطان بر روی سلولهای طبیعی در حال رشد سریع مانند مغز استخوان، فولیکولهای مو، دستگاه گوارش و تقریباً کلیه دستگاههای بدن تأثیر گذاشته و سبب ایجاد عوارض زیادی از جمله تهوع، استفراغ، بی اشتها، اسهال، التهاب لثه و زخم دهان، ریزش مو و نیز عوارض روانی ناشی از آنها مانند اضطراب، افسردگی، ترس، کاهش اعتماد به نفس و ... می شود (۹). این عوارض ممکن است به قدری شدید باشد که منجر به عدم ادامه درمان از سوی بیماران گردد. لذا باید حتی الامکان از ایجاد عوارض پیشگیری نمود. یکی از راههای پیشگیری، آموزش به والدین در مورد عوارض جانبی داروها و چگونگی کنترل این عوارض می باشد. آموزش مهارتهای مراقبت از کودکان تحت درمان، ابزار مناسبی را برای کنترل این عوارض در اختیار والدین قرار داده و سبب کاهش اضطراب آنان گردیده و خانواده را برای کنترل مناسب عوارض شیمی درمانی آماده می سازد (۷).

هدف نهایی از آموزش والدین، پیشگیری از ناتوانی کودک، به حداقل رساندن عوارض جسمانی و روانی شیمی

درصد به مدت کمتر از یک سال تحت شیمی درمانی بوده و ۸۲/۵ درصد در وضعیت غیر حاد بیماری قرار داشتند. در ضمن اکثریت واحدهای پژوهش ۸۷/۵ درصد برخورد قبلی با افراد تحت شیمی درمانی نداشته اند.

همچنین یافته ها نشان داد ۶۷/۵ درصد واحدهای مورد پژوهش از مفهوم شیمی درمانی آگاه بوده ولی ۷۲/۵ درصد آنان از وجود عوارض جسمانی و ۷۵ درصد آنان از وجود عوارض روانی ناشی از شیمی درمانی بی اطلاع بودند. یافته ها نشان داد که اکثریت (۶۷/۵٪) واحدهای مورد پژوهش در مورد پیشگیری از بروز عوارض جسمانی ناشی از شیمی درمانی نیاز آموزشی داشتند بطوریکه به ترتیب در مورد واکسنهای مجاز کودک ۸۲/۵ درصد، پیشگیری از سوزش معده ۷۷/۵ درصد، پیشگیری از صدمات پوستی ۷۰ درصد، کاهش بی اشتهاهی کودک ۶۷/۵ درصد، پیشگیری از عفونت در مراحل اولیه درمان ۶۵ درصد، پیشگیری از ایجاد زخم دهان ۵۵ درصد، پیشگیری از ایجاد حالت تهوع و استفراغ ۵۰ درصد و پیشگیری از یبوست ۴۰ درصد واحدهای مورد پژوهش نیاز آموزشی داشتند. در مورد کاهش درد و تب کودک کمترین درصد (۲/۵٪) واحدهای مورد پژوهش نیاز آموزشی داشتند (جدول شماره ۱).

جهت تعیین نیازهای آموزشی والدین در زمینه پیشگیری از عوارض جسمانی و روانی ناشی از شیمی درمانی بود. کلیه پرسشنامه ها توسط پژوهشگران تکمیل گردیده جهت تعیین نیاز آموزشی پاسخهای صحیح مربوط به هر قسمت جمع گردید. امتیاز ۷۵ درصد به بالا نشانگر عدم نیاز آموزشی و در صورت عدم دستیابی به این امتیاز نیاز آموزشی تلقی می گردید.

برای تعیین روایی ابزار روش اعتبار محتوی و جهت تعیین پایایی ابزار از روش آزمون مجدد (با میزان اطمینان ۷۵ درصد) استفاده شد. محدودیت این پژوهش شامل غیر قابل کنترل بودن وضعیت روحی روانی والدین در هنگام پاسخگویی به سؤالات خصوصاً در زمان بدحال بودن کودک بود.

نتایج:

یافته های پژوهش در مورد مشخصات دموگرافیک واحدهای مورد پژوهش نشان داد که اکثریت (۵۲/۵٪) واحدهای مورد پژوهش زن، ۴۷/۵ درصد ۳۰ تا ۳۹ سال، ۳۲/۵ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۴۲/۵ درصد خانه دار و ۴۷/۵ درصد دارای درآمد ماهیانه ۴۰ تا ۶۰ هزار ریال و ۴۲/۵ درصد بین ۱ تا ۲ فرزند داشتند. همچنین اکثریت کودکان واحدهای مورد پژوهش ۵۲/۵ درصد پسر، ۳۵ درصد ۲ تا ۶ سال سن و ۶۲/۵ درصد فرزند اول یا دوم خانواده، ۳۷/۵ درصد در مرحله بهبودی موقت، ۵۵

جدول شماره (۱): توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نحوه پاسخگویی به سؤالات مربوط به پیشگیری از بروز عوارض جسمانی شیمی

درمانی

جمع		غلط		صحیح		وضعیت پاسخ
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۴۰	۶۵	۲۶	۳۵	۱۴	پیشگیری از عفونت در مراحل اولیه درمان
۱۰۰	۴۰	۸۲/۵	۳۳	۱۷/۵	۷	واکسن های مجاز
۱۰۰	۴۰	۶۷/۵	۲۷	۳۲/۵	۱۳	کاهش بی اشتهاهی کودک
۱۰۰	۴۰	۵۰	۲۰	۵۰	۲۰	پیشگیری از ایجاد حالت تهوع و استفراغ
۱۰۰	۴۰	۵۵	۲۲	۴۵	۱۸	پیشگیری از عفونت و زخم دهان
۱۰۰	۴۰	۴۰	۱۶	۶۰	۲۴	پیشگیری از یبوست
۱۰۰	۴۰	۷۷/۵	۳۱	۲۲/۵	۹	پیشگیری از سوزش معده
۱۰۰	۴۰	۲۱/۵	۵	۸۷/۵	۳۵	کاهش درد و تب
۱۰۰	۴۰	۷۰	۲۸	۳۰	۱۲	پیشگیری از صدمات پوستی

۳۷/۵ درصد، پیشگیری از افسردگی کودک ۷۷/۵ درصد، کاهش بی قراری کودک ۴۵ درصد و پیشگیری از اضطراب کودک قبل از پروسیجرها ۵۵ درصد واحدهای مورد پژوهش نیاز به آموزش داشتند (جدول شماره ۲). در مجموع ۷۵ درصد واحدهای مورد پژوهش نیاز آموزشی داشتند.

دیگر یافته ها نشان داد که اکثریت (۶۵٪) واحدهای مورد پژوهش در زمینه پیشگیری از بروز عوارض روانی ناشی از شیمی درمانی نیاز آموزشی داشتند. بطوریکه به ترتیب در مورد واکنش مناسب در مقابل پرسش های کودک درباره بیماری خود، ۷۵ درصد، برخورد صحیح تربیتی با کودک تحت شیمی درمانی ۷۲/۵ درصد، طرق کاهش مشکلات عاطفی کودک دچار ریزش مو ناشی از شیمی درمانی

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نحوه پاسخگویی به سؤالات مربوط به پیشگیری از بروز عوارض روانی شیمی

درمانی

جمع		غلط		صحیح		وضعیت پاسخ سؤالات مربوطه
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۴۰	۳۷/۵	۱۵	۶۲/۵	۲۵	طرق کاهش مشکلات عاطفی کودک دچار ریزش مو
۱۰۰	۴۰	۷۲/۵	۲۹	۲۷/۵	۱۱	برخورد صحیح تربیتی با کودک تحت شیمی درمانی
۱۰۰	۴۰	۷۵	۳۰	۲۵	۱۰	واکنش در مقابل پرسش کودک در مورد بیماری خود
۱۰۰	۴۰	۷۷/۵	۳۱	۲۲/۵	۹	پیشگیری از افسردگی کودک
۱۰۰	۴۰	۳۵	۱۴	۶۵	۲۶	طرق کاهش بی قراری کودک
۱۰۰	۴۰	۵۵	۲۲	۴۵	۱۸	پیشگیری از اضطراب کودک قبل از پروسیجرها

در همین راستا نتایج تحقیق علی صفت (۱۳۷۹) با هدف بررسی نیازهای آموزشی والدین کودکان مبتلا به آسم، نیز نشان داد که والدین در زمینه ماهیت بیماری ۸۷/۵٪ و در زمینه مراقبت از کودک ۹۰/۶٪ و در مجموع ۹۲/۲٪ والدین نیاز آموزشی داشتند (۳).

نتیجه گیری نهائی:

نتایج تحقیق نشان داد که ۶۷/۵٪ والدین در زمینه عوارض جسمانی و ۶۵٪ آنان در مورد عوارض روانی نیاز به آموزش داشتند لذا توجه به نیازهای آموزشی والدین ضروری به نظر می رسد.

بحث:

یافته های حاصل از پژوهش نشان می دهد که بیشترین درصد (۷۵٪) واحدهای مورد پژوهش در مورد پیشگیری از عوارض جسمانی و روانی شیمی درمانی نیاز آموزشی داشتند.

سنجش نیازهای آموزشی والدین یک ضرورت محسوب می شود زیرا احساس مهم و مفید بودن والدین برای کودکانشان را به ارمغان می آورد، همچنین می توان برای انجام مراقبتهای بهداشتی و درمانی و نیز امور پیشگیری و مراقبت به همکاری آنان متکی شد زیرا والدین قادر به رفع نیازهای کودک و ایفای نقش های حمایتی، پرورشی و محافظتی خود خواهند بود (۴).

منابع:

- ۱- آل بویه، مرد آویش. وثوق، پروانه. "لوسمی حاد لنفوسیتیک حاد در کودکان." **کنگره پرستاری از کودکان مبتلا به سرطان، تهران: ۱۳۷۴.**
- ۲- بهرمن و کلیگمن. **مبانی طب کودکان نلسون.** ۱۹۹۸. ترجمه گروه مترجمین. مؤسسه انتشاراتی گلپان. تهران: ۱۳۷۹.
- ۳- علی صفت مددی، صدیقه. "بررسی نیازهای آموزشی والدین کودکان مبتلا به آسم مراجعه کننده به یکی از مراکز آموزشی درمانی شهر رشت درباره ماهیت بیماری و چگونگی مراقبت از کودک." **پایان نامه کارشناسی ارشد پرستاری داخلی جراحی.** دانشکده پرستاری و مامایی شهید بهشتی رشت. ۱۳۸۰.
- ۴- فرهادی، ابوالفضل و دیگران. "بررسی تأثیر آموزش به روش بحث گروهی و سخنرانی بر میزان آگاهی والدین کودکان مبتلا به تشنج ناشی از تب." **مجله علمی پژوهشی دانشکده پرستاری و مامایی مشهد.** سال دوم. شماره سوم. بهار ۱۳۷۹.
- ۵- **نشریه آماری.** معاونت پژوهشی وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی. تهران.
- 6- Ashwill. J. W. Droske. S. C. **Nursing care of children.** Philadelphia: W. B. Saunders co: 1997.
- 7- Comple. S. G. Edward. A. **Children nursing.** London: St. Louis: Mosby co. 1995.
- 8- Howrich, A. **Oncology multidisiplinary.** Chapman and Hall co. London: 1995.
- 9- Mckenry, M. Salerno, E. **Pharmacology in nursing.** St. Louis: Mosby co. 1998.
- 10- Otto. Shirly. E. **Oncology Nursing.** Third Ed. St. Louis: Mosby co. 1996.
- 11- Whaley. F. Wong. L. **Nursing care of infant and children.** St. Louis: Mosby co. 1999.

Survey Educational needs of childrens' parents treated by chemotherapy on prevention of its complications

By: Chehrzad. M. M. MSN, Shafeipour. Z. MSN

Abstract

Introduction: Children malignancies are known as the most prevalent factor of mortality after accident. There are many medical treatments for malignancies and one of them is chemotherapy, but chemotherapy has various physical and psychological side effects. That may lead to discontinuation of treatment.

Nurses have the most important role in reducing these complications. One of their role is to assess their educational needs and plan for them.

Objective: This is a descriptive survey that determines parent's educational needs about prevention of complications of chemotherapy in their children who are referred to education and therapeutic centers for children in Rasht 1999.

Method: The sample consisted of all parents who were referred to 17-shahrivar Hospital. The data collection tool consisted of a three-part questionnaire.

Results: The results showed that 75% of parents had educational needs so that 67.5% of parents had educational needs about prevention of physical side effects and 65% of them had educational needs about prevention of psychological complications of chemotherapy.

Conclusion: Most parents had educational needs. So we must plan to increase their knowledge about prevention of side effects of chemotherapy base on their needs.

Keywords: Educational Needs, Chemotherapy, Parents, Side effects